

## Lärorintroduktion av Jenny Jägerfeld till novellsamlingen *Ett fat amontillado* av Edgar Allan Poe, vilken även innehåller dikten *Korpen* samt texten *Kompositionens filosofi*

### Handlingen i korta drag – *Ett fat amontillado* (1846)

Montresor anser i titelberättelsen i den här novellsamlingen att han har blivit sviken, lurad och förolämpad av Fortunato och bestämmer sig för att hämnas. Han tänker igenom hämndaktionen mycket noggrant så att han själv inte tar någon risk. När Montresor träffar på Fortunato på gatan under en karneval säger han att han fått in ett fat av något som ska vara amontillado, ett slags sherry. Montresor är dock osäker på om det verkligen är amontillado och ber Fortunato att följa med till Montresors vinkällare för att bedöma om så verkligen är fallet. Fortunato är nämligen en god vinkännare. Montresor super Fortunato full på fina viner och lurar in honom i en nisch där han påstår att fatet med amontillado står. Där kedjar han fast den onyktre mannen och murar för öppningen. Fortunato blir levande begravd och Montresor har levt upp till sin familjs valspråk: Ingen attackerar mig ostraffat.

### Analys, viktiga teman och symboler

Det är Montresor som berättar historien ur sitt mycket subjektiva perspektiv. Han anser sig ha blivit orätt behandlad av Fortunato men anger egentligen inga konkreta situationer då detta ska ha hänt. Fortunato blir straffad utan att man har något bevis för att han egentligen gjort något, i a f inte något så förfärligt att han förtjänar att bestraffas med döden. Känslan av obehag som väcks när man läser historien handlar till del om att Montresors dom och straff över Fortunato (som ironiskt nog betyder ”tur” eller ”den som har tur” på italienska) verkar så godtycklig.

Poe utforskar i den här novellen (såväl som i många andra) en av människans allra vanligaste fobier, klaustrofobi. Och vad kan väcka mer klaustrofobi än att bli levande begravd? Då det ligger skelett i vinkällaren sen tidigare får man också känslan av att detta sätt att hämnas på har använts förut av släkten Montresor.

Poe använder sig vid ett par tillfällen av förebådande för att förstärka känslan av obehag, eller om man så vill, skräck. När Fortunato säger att han inte kommer att dö av sin förkylningshosta säger Montresor ”Det är sant” eftersom han vet att det inte är just *det* han kommer att dö av. Fortunatos förfrågningar angående släktvapnet och familjens valspråk ger också en föraning av vad som komma skall, samt Montresors medvetna misstolkning av Fortunatos fråga om han är Frimurare (han tar då fram den murslev som han sen ska komma att mura in Fortunato med).

En intressant tolkning gör DH Lawrence i sin analys av Poe i samlingen *Studier i klassisk amerikansk litteratur* där han skriver: ”Allt detta Poes bestyr med underjordiska gravvalv symboliserar bara vad som sker under medvetandets yta. Upptill går allting städad till. Undertill fruktansvärda mördarinstinkter att begrava människor levande”.

### Handlingen i korta drag - *Det skvallrande hjärtat* (1843)

Berättaren börjar med att konstatera att han visserligen är nervös men inte galen. Han vill bevisa detta genom att berätta hur logiskt och metodiskt han gått till väga när han mördat sin granne. Grannen är en äldre man som han kommer bra överens med, även om han har börjat störa sig på dennes gamöga, ett blekt blått öga. Endast på grundval av detta bestämmer han

sig för att döda mannen. Varje natt under en veckas tid öppnar han grannens dörr och betraktar honom när han sover. Han tycker sig kunna höra grannens rädda hjärta lika starkt som en trumma i rummet och blir rädd att ytterligare någon granne ska höra det. Han välter sängen över den gamle mannen och mannen dör till sist. Mördaren styckar liket och gömmer det under golvplankorna i den gamle mannens rum.

Någon i huset har dock fattat misstankar och polisen kommer dit med uppdrag att genomsöka fastigheten. Berättaren är inte nervös, utan visar dem runt, t o m in i den gamle mannens rum. Allt går mycket bra och polisen misstänker ingenting. Men plötsligt tycker berättaren sig höra ett dovt tickande ljud och drar slutsatsen att det är den gamle mannens hjärta. Berättaren plågas av ljudet och tror att polisen hör det han själv hör och bestämmer sig för erkänna att han begått brottet.

### **Analys, viktiga teman och symboler**

Även i denna historia sysselsätter sig Poe med godtyckligheten i ett mord, att någon kan bestämma sig för att ta livet en annan person enbart med anledning av något helt obetydligt som ett obehagligt öga. Berättaren säger ju t o m att han tycker mycket om den gamla mannen och han har inget skäl att döda honom, som t ex pengar eller hämnd.

Ögat stör berättaren till den grad att han vill göra sig kvitt det. Att han koncentrerar sig på ögat och riktar sitt hat mot det, verkar göra det möjligt för honom att mörda mannen fastän han egentligen inte har något emot honom.

Huvudpersonen upprepar gång på gång att han inte är galen, men läsarens insikt om att han är just det, växer ju närmare slutet på novellen man kommer. Berättaren anser att hans överutvecklade sinnen (när det t ex kommer till att höra den gamle mannens hjärta), snarare talar för att han inte är galen, medan läsaren blir övertygad om motsatsen. Det är rimligt att tänka sig att det inte är den gamle mannens hjärta, utan sitt eget han hör. Det är det som är the ”skvallrande hjärtat” och som tillsammans med hans paranoia avslöjar hans dåd.

Det sägs att Poe ofta fokuserade på en mänsklig egenskap i varje berättelse han skrev. I denna är temat skuld.

### **Handlingen i korta drag – *Levande begravd* (1844)**

Den namnlösa berättaren konstaterar att det värsta som en dödlig varelse kan gå igenom är att bli levande begravd och återger därefter en rad fall där detta har skett. Han berättar sedan att han själv vid ett flertal tillfällen råkat ut för anfall av katalepsi, vilket är ett slags medvetslöst dvalliknande tillstånd där den drabbade ser ut som om hon/han vore död, men inte är det.

Även om berättaren egentligen inte lider någon fysisk nöd av detta menar han att det psykiska lidandet är enormt, då han ständigt är livrädd att i ett sådant kataleptiskt tillstånd bli levande begravd. Han uppehåller sig nästan tvångsmässigt vid dessa tankegångar och vidtar en mängd försiktighetsåtgärder för att detta inte ska ske. När han är ute på en jaktresa på en båt tillsammans med några vänner vaknar han i en mycket trång mörk koj och tror då att hans värsta farhågor besannats – att han blivit levande begravd.

### **Analys, viktiga teman och symboler**

Att bli totalt avskuren från omvärlden och aldrig någonsin få träffa en levande människa igen är berättarens största skräck och den upptar ständigt hans tankar. För att undvika att hamna i en situation där människor kan tolka ett eventuellt anfall katalepsi som ett dödsfall och därmed begrava honom levande, undviker han ironiskt nog att lämna hemmet och att träffa människor – d v s han blir precis så isolerad av sina försiktighetsåtgärder som han är rädd för att bli om han skulle bli levande begravd.

Man kan tänka att berättaren inte bara lider av sjukdomen katalepsi utan också av någon tvångsmässig åkomma (t ex tvångssyndrom), då han inte *kan* sluta tänka denna sin största rädsla. Paradoxalt nog framkallar denna nära-döden-upplevelse inte ökad rädsla utan snarare en ökad lust att leva livet.

### **Handlingen i korta drag - *William Wilson* (1839)**

Berättaren, som kallar sig för men egentligen inte heter, William Wilson återger sina tidiga skolår på ett engelskt internat. Där finns en annan pojke med exakt samma namn, och som om inte det vore nog är han dessutom född på samma dag och lik honom utseendemässigt. Pojken är dessutom den enda på skolan som kan matcha William i fråga om idrotts- och akademiska prestationer, men medan William får anstränga sig för att nå sina mål, verkar hans dubbelgångare ha mycket lätt för sig. Dubbelgångaren börjar härma Williams kroppsspråk, sätt att klä sig och tala, med undantag för en detalj, han kan bara viska. När William en natt går upp för att betrakta pojken märker han att pojkens drag har förvandlats till hans egna exakt, vilket får honom att lämna internatet för alltid.

William börjar leva ett utsvävande liv, han spelar kort och super. Vid ett tillfälle då han just har fuskat i kortspel, dyker hans dubbelgångare upp i exakt samma kläder som han själv och avslöjar hans bedrägeri för motspelaren. Detta händer ytterligare en gång vid ett senare tillfälle i Rom. William bestämmer sig då för att sticka ner honom. Men där dubbelgångaren tidigare stått finns nu endast en spegel. Han ser sig själv dö i spegeln. Han har inte bara dödat sin dubbelgångare, som endast funnits inom honom själv, utan också sig själv.

### **Analys, viktiga teman och symboler**

Temat för den här historien är dubbelgångare. Williams dubbelgångare lämnar honom ingen ro. Man kan se dubbelgångaren som den andra sidan av William själv, att självet är delat i två och att den andra sidan står för en mer moralisk del av honom själv, vilken avslöjar honom när han fuskar. Man kan också se det som en betraktelse över den subtila relationen mellan självhat och självkärlek.

Även om Freud inte ens var född när Poe skrev den här novellen, illustrerar den väl tanken om en omedveten sida av självet, vilken påverkar och avslöjar det medvetna jagets egentliga tankar och känslor. Man kan också se det som att William försöker förlägga delar av sig själv i den yttre världen, att han projicerar ut dem, istället för att försöka stå ut med att han har motstridiga tankar och känslor i sitt inre.

Poe låter William ta livet av sin dubbelgångare och därmed av sig själv under en maskerad, där dubbelgångaren – givetvis – är exakt likadant klädd som honom själv. Man kan tolka det som att Poe velat understryka att det inte går att undkomma sina egna demoner ens om man klär ut sig till någon annan än sig själv (låtsas vara någon annan man inte är.)

## **Kuriosa**

Miljön i novellen William Wilson är tydligen mycket lik en skola Poe själv gick på som ung, rektorn för skolan har dessutom samma namn som rektorn i novellen och Poe har själv levt ett utsvävande liv med alkohol och kortspel som William gör.

## **Handling i korta drag - Korpen (1845)**

Diktens berättare försöker glömma förlusten av sin bortgångna och älskade Lenore genom att läsa gamla böcker med "bortglömd kunskap". Då knackar det försiktigt på dörren, men när han öppnar den så står det ingen utanför. När han hör ytterligare en knackning vid fönstret öppnar han detta och en korp kliver in i kammaren och sätter sig på en byst av Pallas Athena. Mannen roas inledningsvis av korpens allvar och ber korpen att säga sitt namn varpå korpen svarar: "Aldrig mer" (Nevermore). Berättaren blir förvånad över att korpen kan tala och ställer frågor om sin framtid till honom. Fågeln bekräftar att han kommer att fly tillsammans med berättarens hopp med kommentaren "Aldrig mer", och trots att berättaren är övertygad om att "Aldrig mer" är det enda som korpen kan säga gör det honom bestört. Och han blir än mer desperat när Korpen svarar "Aldrig mer" också på frågorna om det finns lindring att få eller om änglarna sjunger om Lenore (d v s om hon är i himlen). Berättaren befäller då korpen att lämna honom, men korpen rör sig inte ur fläcken utan stannar kvar på bysten och "kastar sin skugga över berättarens själ."

## **Analys, viktiga teman och symboler**

Ett sätt att analysera uppbyggnaden av dikten Korpen är förstås att läsa Poes "Kompositionens filosofi" där han redogör för skapandet av dikten.

Poe anser att "skönheten är diktens enda legitima område". Själva ämnet valdes, enligt Poe, därför att han kom till slutsatsen att "en vacker kvinnas död utan tvivel är det mest poetiska ämnet i världen." Att det berättas från den sörjandes perspektiv är förhöjer effekten än mer, enligt Poe. Poe har ju själv haft erfarenhet av flera kvinnor som dött ifrån honom, modern, styvmodern och när han skrev denna dikt var också hans fru Virginia, döende i tbc.

Korpen sätter sig på en byst av Pallas Athena, en symbol för visdom, vilket antyder att berättaren är en lärd person. Poe valde också att placera korpen på bysten för bilden den ger läsaren av den svarta fjäderskruden mot marmorn.

Berättaren hoppas att det finns lindring i Gilead (på engelska "balm in Gilead" = balsam från Gilead), lindring för hans brustna hjärta, eftersom han sörjer sin bortgångna älskade Lenore. Med balsam från Gilead avses ett slags kåda som kommer från ett särskilt träd. Denna kåda användes av romarna och de gamla grekerna både i medicinskt syfte och i parfym. Man refererar även till detta balsam i bibeln.

Berättaren uppmanar korpen att flyga tillbaka till "Nights Plutonian Shore" d v s "nattens plutonska strand". Pluto är underjordens/dödsrikets gud i romersk mytologi. Man kan tänka sig att Poe menar att korpen kommer som en budbärare från livet efter detta.

## **Kompositionens filosofi (1846)**

I denna essä delar Poe med sig av sina författarknep och avslöjar hur han gick tillväga när han skrev Korpen. Vissa anser att hans beskrivning av hur metodiskt och medvetet han gick till

våga när han skrev den är överdriven, men den kan ändå sägas vara en bra översikt inte bara över själva dikten, utan också över Poes syn på skapande och litteratur.

Poe hävdar att konstens yttersta syfte är estetiskt: ”skönhet är diktens enda legitima område”. Han menade att om ett verk ska ha ett värde så bör det vara uppbyggt av en rad kortare stycken som vart och ett är inriktat mot att åstadkomma en enda känsla hos läsaren/betraktaren. Kortare stycken just för att han menar att denna känslöväckande effekt endast kan upprätthållas under en kortare stund. Poe menar att moral och etik ligger utanför konstens och poesins område och att konsten snarare ska ägnas åt skönhetsskapande, d v s han hävdade principen ”konst för konstens skull”, inte konst med pedagogiskt eller uppbyggligt syfte.

### Frågor att ställa i klassrummet

- Hur kan man tänka sig att Poes liv påverkade hans verk?
- Vad är det som gör *Ett fat amontillado* otäck? (Om den nu fortfarande kan betraktas som otäck?)
- Vad får vi veta om berättaren Montresor respektive Fortunato i berättelsen *Ett fat amontillado*?
- Hur har gränserna för skräckberättelser förflyttats? Vad är läskigt nu?
- Vad är det som får oss att misstänka att berättaren i *Det skvallrande hjärtat* faktiskt är galen?
- En känsla av godtycklighet präglar mordet i de första två historierna. Hur?
- Hur kan man tänka kring det skvallrande hjärtat (de höga hjärtslagen)? Kan man se det som att en (omedveten) del av honom faktiskt ville bli upptäckt?
- Vad fyller det ljusblå ögat för funktion? Hur påverkar det berättaren?
- Hur kan man förstå att berättarens nära-döden-upplevelse i *Levande begravd* inte ökar rädslan för att bli levande begravd, utan snarare ger en ökad lust att leva livet?
- Hur kan man se på dubbelgångaren i *William Wilson*? Medvetna/omedvetna sidor? Kärlek och hat till självet?
- Vad vill Poe väcka för känsla i *Korpen*?
- Vilka metaforer finns det i *Korpen* och vad betyder de?
- Varför tror ni att han fick ett sådant genomslag med dikten?
- Alla texter i den här boken är skrivna ur jag-perspektiv. Hur påverkar det en text i jämförelse med att skriva i tredje person?
- Vad menar Poe med ”skönhet är diktens enda legitima område”?

### Referenser/inspiration

Om Edgar Allan Poe: [http://sv.wikipedia.org/wiki/Edgar\\_Allan\\_Poe](http://sv.wikipedia.org/wiki/Edgar_Allan_Poe) och

<http://www.sparknotes.com/lit/poestories/context.html> (där finns även sammanfattning och analys av flera av hans noveller, bl a *William Wilson* och *Det skvallrande hjärtat*)

En illustrerad biografi på video: <http://www.youtube.com/watch?v=A3WebfPUMak>

Om novellen *William Wilson*: [http://en.wikipedia.org/wiki/William\\_Wilson\\_\(short\\_story\)](http://en.wikipedia.org/wiki/William_Wilson_(short_story))

En tolkning av novellen *William Wilson* som film:

<http://www.youtube.com/watch?v=2QemjP8cQxA&feature=related>

Andra filmer som gestaltar med människor med ett kluvet själv: Fight Club (1999) av David Fincher:

<http://www.youtube.com/watch?v=2QgFWXLN-ug>

En animerad film av novellen *Det skvallrande hjärtat*:

<http://www.youtube.com/watch?v=W4s9V8aQu4c>

*Korpen* illustrerad på video: <http://www.youtube.com/watch?v=75moelF2Uec> och

<http://www.youtube.com/watch?v=0wj1DRQs9AQ&playnext=1&list=PLD7399940C8F50421>